

# **Rozmiary i kierunki migracji ludności w Polsce w latach 1990–2004**

## **Wstęp**

W wyniku transformacji systemowej w Polsce i przystąpienia do Unii Europejskiej zaszły bardzo istotne zmiany w strukturze całej gospodarki, na rynku pracy i w procesach migracyjnych. Zwiększenie swobód w zakresie przemieszczania się ludności między krajami UE stwarza nowe perspektywy na zatrudnienie i sprzyja rozwojowi migracji ludności. W opracowaniu zostaną przedstawione przyczyny migracji, rozmiary migracji wewnętrznej i zewnętrznej, główne kierunki migracji ludności oraz jej skutki ekonomiczno-społeczne. Celem opracowania jest ustalenie skali zjawiska migracji w Polsce, jego zróżnicowania w ujęciu przestrzennym oraz ocena jego skutków.

## **Istota, rodzaje i przyczyny migracji**

Przez migrację należy rozumieć zmianę miejsca stałego zamieszkania oraz zmiany czasowego pobytu ludności. Na proces migracji składają się migracje wewnętrzne i migracje zewnętrzne.

Wśród migracji wewnętrznych występują:

- migracje ze wsi do miast oraz z miast na wieś,
- migracje pomiędzy miastami i pomiędzy wsiami,
- migracje międzywojewódzkie,
- migracje wewnątrzwojewódzkie.

Wśród migracji zewnętrznych można wyróżnić:

- imigracje, czyli przybywanie osób z zagranicy,
- emigracje, czyli wyjeżdżanie osób za granicę.

Migracje mogą być krótkookresowe (od 2 miesięcy do 1 roku) i długookresowe (pow. 1 roku) oraz wahadłowe (okresowe przejazdy między miejscem zamieszkania a miejscem pracy).

Do najbardziej istotnych przyczyn migracji ludności należą przyczyny: ekonomiczne, polityczne, narodowościowe, demograficzne oraz zagrożenia wojenne<sup>1</sup>.

Wśród przyczyn ekonomicznych za najważniejsze można uznać duże zróżnicowanie w rozwoju gospodarczym i poziomie płac między krajami oraz brak pracy i perspektyw na poprawę sytuacji materialnej. Ważnymi przyczynami migracji są: chęć poznania innych krajów, nauka języków, zdobycie nowych kwalifikacji oraz chęć naśladowania poprzedników i odniesienia podobnych sukcesów.

Przyczyną znacznego popytu na pracę cudzoziemców jest także głęboka segmentacja rynku pracy. W każdym rozwiniętym kraju istnieją segmenty, w których zatrudnienie jest niewystarczające bez względu na podaż pracy. Są to zawody przede wszystkim gorzej opłacane, o niskiej wydajności, sezonowe, niebezpieczne oraz o małym prestiżu społecznym i niewymagające wysokich kwalifikacji<sup>2</sup>.

Równie silnymi motywami do migracji są: brak stabilizacji politycznej w kraju ojczystym, rozpad systemu gospodarczego, konflikty zbrojne oraz istnienie stałych kontaktów migracyjnych pomiędzy określonymi regionami.

## Skala i kierunki migracji wewnętrznych ludności

Natężenie migracji wewnętrznych w Polsce było największe w latach 50. i 60. oraz w połowie lat 70. W analizowanym okresie migracje zmniejszyły się z 2529,9 tys. osób w 1990 r. do 432,6 tys. osób w 2004 r., czyli o 18,4%. Od 2002 r. występuje tendencja do wzrostu migracji wewnętrznych. Mimo odwrócenia tendencji, skala migracji wewnętrznych jest bardzo mała, w 2003 r. wynosiła zaledwie 11,3 osoby na 1000 mieszkańców. W latach 2000–2004 charakterystyczne jest występowanie ujemnego salda migracji wewnętrznych w mieście i dodatniego na wsi (tab. 1).

Uległy także zmianie kierunki migracji. W ostatnich dziesięciu latach zmniejszył się napływ ludności ze wsi do miast i w 2003 r. wskaźnik ten wynosił 23,1%. Wzrósł zaś napływ ludności z miast do miast oraz z miast na wieś i w 2003 r. stanowił około 62% ogółu migracji (tab. 2).

---

<sup>1</sup>Borkowska S., 2004: Przyszłość pracy w XXI wieku. Wyd. IPiSS, Warszawa.

<sup>2</sup>Borkowska S., 2002: Rynek pracy wobec integracji z Unią Europejską. Wyd. IPiSS, Warszawa.

**Tabela 1**

Migracje wewnętrzne ludności na pobyt stały w latach 1996–2004

Migracje	1996–2000	2000	2001	2002	2003	2004
	w tys.					
Ogółem	2 096,6	394,1	369,3	402,9	430,5	432,6
Miasta: napływ	1 176,6	221,3	210,2	225,7	235,7	229,5
odpływ	1 130,3	225,5	316,7	243,3	266,1	271,1
Wieś: napływ	920,0	172,8	159,1	177,9	194,8	203,1
odpływ	966,3	168,6	152,6	160,3	164,4	161,5
Saldo migracji w miastach	+46,3	-4,2	-6,5	-17,6	-30,4	-41,6
Saldo migracji na wsi	-46,3	+4,2	+6,5	+17,6	+30,4	+41,6

Źródło: Roczniki Statystyczne GUS, Warszawa 2003, 2004, 2005.

**Tabela 2**

Podstawowe kierunki migracji wewnętrznych w latach 1990–2003

Podstawowe kierunki migracji	1990		2000		2001		2002	
	tys. osób	%	tys. osób	%	tys. osób	%	tys. osób	%
Ogółem	529,9	100,0	419,7	100,0	394,1	100,0	430,5	100,0
Z miast do miast	149,4	28,2	120,8	28,8	122,3	31,0	136,1	31,6
Z miast na wieś	83,9	15,8	91,6	21,8	103,2	26,2	130,1	30,2
Ze wsi do miast	196,6	37,1	118,5	28,2	99,0	25,1	99,7	23,1
Ze wsi na wieś	100,0	18,9	88,8	21,2	69,6	17,7	64,6	15,1

Źródło: Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2003, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa 2004, s. 149.

W analizowanym okresie spadek migracji wewnętrznych i zmiana ich kierunku zostały spowodowane głównie trudną sytuacją na rynku pracy oraz brakiem mieszkań w miastach.

Migracje wewnętrzne ludności wykazują zróżnicowanie przestrzenne w ujęciu regionalnym. W 2003 r. dodatnie saldo migracji występowało jedynie w 4 województwach (mazowieckim – 13 328 osób, małopolskim – 3298 osób, wielkopolskim – 2239 osób i pomorskim – 2000 osób). W pozostałych województwach odpływ ludności był mniejszy niż napływ ludności. Największe saldo ujemne występowało w województwach lubelskim (–4576) i śląskim (–2909)<sup>3</sup>.

<sup>3</sup>Rocznik Demograficzny 2004, GUS, Warszawa 2004, s. 418.

## Skala i kierunki migracji zagranicznych ludności

Migracje zagraniczne ludności obejmują wyjazdy poza granice kraju zamieszkania. Według definicji przyjętych przez ONZ i UE, wyróżnia się migracje krótkookresowe (poniżej 1 roku) i długotrwałe (dłużej niż 1 rok).

W opracowaniu uwzględniono migracje zagraniczne ludności na pobyt stały, wykorzystując informacje o liczbie osób przyjeżdżających do Polski (imigracja) i wyjeżdżających z Polski (emigracja).

W latach 1990–2004 wielkość imigracji do Polski wzrosła z 2626 osób w 1990 r. do 9495 osób w 2004 r. Napływ cudzoziemców do Polski zwiększył się głównie z powodu szybkiego wzrostu gospodarczego i przystąpienia do UE.

Wśród ogółu imigrantów dominują osoby w wieku do 44 lat, których udział w 2004 r. wynosił 68,4%. Imigranci w wieku powyżej 60 lat stanowili 10,4% ogółu. Oznacza to korzystną dla Polski strukturę wieku osób przybywających (tab. 3).

**Tabela 3**

Migracje zagraniczne ludności na pobyt stały

Wyszczególnienie	1991–1995	1996–2000	2000	2003	2004
Imigranci	32 504	40 384	7 331	7 048	9 495
Emigranci	112 716	112 231	26 999	20 813	18 877
Saldo migracji, w tym:	–80 212	–71 847	–19 668	–13 765	–9 382
mężczyźni	–39 565	–36 853	–9 847	–7 034	–4 916
kobiety	–40 647	–34 994	–9 821	–6 731	–4 466

Źródło: GUS Rocznik Statystyczny 2005, Warszawa s. 213.

Wśród imigrantów dominowały osoby przybyłe z Niemiec (31,6%), Stanów Zjednoczonych (7,2%), Ukrainy (6%) i Kazachstanu (4,1%).

Najwięcej osób powracających do Polski w 2003 r. z Niemiec przybyło na teren woj. śląskiego i opolskiego (47,9%), natomiast ze Stanów Zjednoczonych do woj. małopolskiego i podkarpackiego (46,9%). Na teren woj. mazowieckiego przybyło najwięcej osób z Azji, krajów b. Związku Radzieckiego i krajów UE. Prawie połowa osób przybyłych z zagranicy osiedliła się w miastach liczących ponad 100 tys. mieszkańców. Największe natężenie imigracji do Polski mierzone na 100 tys. mieszkańców występowało w woj. opolskim, a następnie w małopolskim i podkarpackim.

Dostęp do polskiego rynku pracy bez ograniczeń uzyskali obywatele Irlandii, Szwecji, Wielkiej Brytanii oraz nowych państw członkowskich UE. Obywatele pozostałych państw mają obowiązek ubiegania się o zezwolenie na pracę.

W latach 1999–2000 liczba emigrantów z Polski utrzymywała się na stałym poziomie około 22 tys. rocznie, po 2000 r. następuje tendencja spadkowa (tab. 4).

**Tabela 4**  
Emigranci z Polski na pobyt stały

Wyszczególnienie	1991–1995	1996–2000	2000	2003	2004
Ogółem	112 716	112 231	26 999	20 813	18 877
Europa	90 559	92 387	22 914	17 294	15 547
w tym: Austria	1 951	3 036	532	355	404
Francja	1 494	1 338	309	251	300
Holandia	779	952	239	275	363
Niemcy	79 723	80 948	20 472	15 013	12 646
Szwecja	2 111	1 402	249	117	174
W. Brytania	587	779	189	282	543
Włochy	823	1 002	273	311	300
Ameryka	20 036	18 053	3 810	3 289	3 081
w tym Stany Zjednoczone	12 658	11 866	2 572	2 464	2 404
Afryka	343	256	38	17	21
Azja	220	218	43	26	39
Oceania	1 553	1 303	193	179	184

Źródło: Roczniki Statystyczne, GUS, Warszawa 2003, 2004, 2005.

W 2004 r. najwięcej osób na pobyt stały wyemigrowało do Niemiec (67%), następnie do Stanów Zjednoczonych (12,7%) i Anglii (2,9%). W strukturze wieku emigrantów nieznacznie zmniejszył się udział osób w grupie do 29 lat – z 46,7% w latach 1991–1995 do 45,4% w 2004 r. Najwięcej emigrowało osób w wieku 30–44 lata (28%). Wśród emigrujących z Polski dominowały osoby z wykształceniem podstawowym i nieustalonym (81%), natomiast osoby z wykształceniem wyższym stanowiły tylko 1,1%.

Natężenie emigracji jest zróżnicowane w zależności od regionu kraju. Do województw o najwyższym wskaźniku emigracji na 100 tys. osób należą śląskie (410) i opolskie (103), na dalszym miejscu są województwa dolnośląskie, pomorskie i warmińsko-mazurskie<sup>4</sup>.

Po przystąpieniu Polski do UE nie odnotowano wzrostu liczby wyjazdów z Polski na pobyt stały, głównie ze względu na ograniczony dostęp do unijnego

<sup>4</sup>Hybel J., 2003: Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju rynku pracy w Polsce w warunkach integracji z Unią Europejską. Wydaw. SGGW, Warszawa.

rynku pracy. Jedynie 3 kraje (Wielka Brytania, Irlandia i Szwecja) otworzyły swój rynek pracy, natomiast pozostałe kraje starej UE mogą stosować ograniczenia w dostępie do rynku pracy trwające od 2 do 7 lat. Istotne ułatwienia wprowadziły już Dania, Finlandia, Włochy oraz Holandia i Norwegia, natomiast pozostałe kraje nadal utrzymują ograniczenia w dostępie do rynku pracy. Pomimo tych ograniczeń niektóre państwa (Niemcy, Francja, Hiszpania, Belgia i Luksemburg) realizują wcześniej podpisane z Polską umowy dwustronne o zatrudnieniu, na mocy których praca Polaków w tych krajach jest możliwa. Z danych tabeli 4 wynika, że członkostwo Polski w UE nie spowodowało wzrostu emigracji na pobyt stały.

Akcesja Polski do UE przyczyniła się głównie do wzrostu migracji sezonowych w celach zarobkowych. Według wstępnych szacunków Ministerstwa Pracy, w pierwszym roku członkostwa zatrudnienie na rynku pracy Europejskiego Obszaru Gospodarczego znalazło ok. 500 tys. polskich obywateli, głównie w pracach sezonowych. W Irlandii legalnie pracowało ok. 120 tys. osób, a w Anglii ok. 74 tys. osób z Polski. Znaczące liczby obywateli polskich zatrudniano również w Norwegii, Szwecji, Holandii i we Włoszech. Powyższe liczby wskazują, że członkostwo w UE nie zmieniło tradycyjnych kierunków migracji oraz nie spowodowało masowej migracji oraz negatywnych skutków gospodarczych i społecznych. Przyczyniło się głównie do legalizacji statusu Polaków pracujących w tych krajach jeszcze przed akcesją. Na przykład w Anglii ok. 40% z zarejestrowanych przebywało w tym kraju przed 1 maja 2004 r.

## Podsumowanie

Swoboda przemieszczania się osób w UE jest jedną z fundamentalnych wolności gwarantowanych prawem wspólnotowym. Na pełne otwarcie rynku pracy dla nowych członków UE zdecydowały się Wielka Brytania, Irlandia i Szwecja. Pozostałe kraje (z wyjątkiem Niemiec i Austrii) wprowadziły znaczące ułatwienia i prawdopodobnie po 2-letnim okresie przejściowym otworzą całkowicie swoje rynki pracy.

Z analizy migracji wewnętrznych wynika, że dominują dwa kierunki: między miastami i z miast na wieś. Systematycznie zmniejsza się migracja ze wsi do miasta, głównie ze względu na brak pracy, trudną sytuację mieszkaniową, wysokie koszty dojazdu i niższe kwalifikacje bezrobotnych zamieszkałych na wsi. Większy odpływ ludności ze wsi będzie możliwy wówczas, gdy będzie wyższe tempo rozwoju gospodarczego kraju, rozwinięty rynek mieszkań,

mniejsze bezrobocie w miastach oraz intensywniejszy proces restrukturyzacji rolnictwa.

W badanym okresie utrzymuje się ujemne saldo migracji zagranicznych z tendencją do jego spadku. W 2004 r. liczba emigrantów na pobyt stały przewyższała 2-krotnie liczbę imigrantów. Z wejściem Polski do UE wiąże się rosnąca migracja sezonowa w celach zarobkowych. Według wstępnych szacunków Ministerstwa Pracy, członkostwo w UE nie spowodowało wzmożonego napływu cudzoziemców do Polski i wielkiej emigracji do „starych” państw UE.

O skali migracji i jej kierunkach będzie decydować wiele czynników, takich jak: relacje wynagrodzeń między krajami, stan koniunktury gospodarczej, sytuacja demograficzna, sytuacja na rynku pracy (wysokie bezrobocie), kurs złotego do euro, złagodzenie barier w dostępie do rynku pracy krajów UE oraz rozwój i efektywność działania wszystkich instytucji związanych z rynkiem pracy.

Polska powinna wypracować właściwe zasady i instrumenty kompleksowej polityki migracyjnej, tak by z jednej strony chronić własny potencjał intelektualny, a z drugiej przyciągać do Polski specjalistów o wysokich kwalifikacjach zarówno z Zachodu, jaki i ze Wschodu.

## Literatura

- BORKOWSKA S., 2002: *Rynek pracy wobec integracji z Unią Europejską*. Wyd. IPiSS, Warszawa.
- BORKOWSKA S., 2004: *Przyszłość pracy w XXI wieku*. Wydaw. IPiSS, Warszawa.
- HYBEL J., 2003: *Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju rynku pracy w Polsce w warunkach integracji z Unią Europejską*. Wydaw. SGGW, Warszawa.
- KWIATKOWSKI E., 2002: *Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*. PWN, Warszawa.

## Migration Size and Directions in Poland within the years 1990 and 2004

### Abstract

The aim of the paper was to analyze scale and directions of internal and external migration of people in Poland within the years 1990 and 2004. The paper was developed using Central Statistical Office's (CSO/GUS) data. In the paper migration dynamics and diversity depending on a territorial division were

analyzed. The analysis proved that there was a decrease in the internal migration and also some changes in its direction. Increase in immigration to Poland was also observed. Scale of emigration slightly decreased. Polish integration with the EU structures resulted in the increase of temporary emigration.